

LA FUNDACIÓ DE VALENTIA

Mª LUCRÈCIA CENTELLES FULLANA

XALÓ, MARINA ALTA

Resum: Arqueologia i història de València, des de la fundació el 138 a. C. fins la seua destrucció l'any 75 a. C.

Fonts literàries

Es conserven quatre textos referents als primers anys de la ciutat: un de Titus Livi (*Periocha* 55), dos de Sal·lusti (*Historias* II, 54 i 98), i un d'Aneu Flor (*Epítome de gestis Romanorum*, III, 22). L'únic que parla de la fundació és el de Livi, del qual ens ha arribat un resum:

*"Iunius Brutus cos. in Hispania iis qui sub Viriatho militaverant agros et oppidum dedit, quod vocatum est Valentia".*¹

Aquest text no ha de ser entés de manera literal, ja que diu que Juni Brut va donar la ciutat als que havien lluitat amb el rebel Viriat, però és més probable que es donara la ciutat als soldats romans que havien lluitat durant la

¹. Traducció: "El cònsul Iunius Brutus va donar terres i un *oppidum* (fortalesa) anomenat Valentia a aquells que havien lluitat baix les ordres de Viriat.". En: Florus, Luci Anneu. "Epítome de la historia de Tito Livio." **Introducción, traducción y notas de Gregorio Hinojo Andrés e Isabel Moreno Ferrero. Madrid : Gredos, 2000**

guerra contra Viriat. Albert Ribera pensa que els fundadors de la ciutat serien itàlics, soldats de 2ª categoria de l'exèrcit romà.

Geografia antiga

València està assentada sobre una terrassa al·luvial, en un territori de marjal amb abundants recursos hídrics². Antigament el riu Túria tenia diversos braços, la ciutat d'època republicana es va fundar en una illeta o península formada pel llit principal i un braç del riu, amb una bona defensa natural³. A aquesta època, el centre de la ciutat estava aproximadament un quilòmetre més aprop de la costa que a l'actualitat, i l'Albufera arribaria a les portes de la ciutat. A més, s'ha comprovat que el riu era navegable^{4 5}.

L'emplaçament estava creuat per la *Via Heraklea*, la futura *Via Augusta* (es va desviar per a què passara per la ciutat). En estar prop de la mar, era un punt estratègic amb possibilitat de comunicació tant marítima com terrestre, així com de control fluvial. A més, era un lloc idoni per a controlar el territori entre *Tarraco* (Tarragona) i *Carthago Nova* (Cartagena) i poder aprofitar les explotacions i la fiscalitat de la zona³.

Fundació

La religió estava molt present al món romà. Molts actes no es podien dur a terme sense haver consultat la voluntat divina. Per això, abans de començar les obres de construcció, haurien de comprovar si els déus estaven d'acord amb la

² . Ribera i Lacomba, Albert, 2009. "La fundación de Valentia: un apendice de Italia y Campania en la Hispania del siglo II a. C." OEALUS , Studi sulla Campania nell'Antichità. Roma. Vol 4.

³ . Escrivà Chover, Isabel; Ribera i Lacomba, Albert; Vioque Hellín, José, 2010. "Guia del Centre Arqueològic de l'Almoina". València: Ajuntament de València, Delegació de Cultura.

⁴ . Ribera i Lacomba, Albert, 2007 (publ. 2008). "La primera topografia cristiana de Valencia (Hispania Carthaginensis)". Rivista di Archeologia Cristiana, Città del Vaticano, Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana.

⁵ . Ribera i Lacomba, Albert, 2009. "La fundación de Valentia: un apendice de Italia y Campania en la Hispania del siglo II a. C." OEALUS , Studi sulla Campania nell'Antichità. Roma. Vol 4.

fundació. Probablement es celebrarien sacrificis propiciatoris, presentant ofrenes a les divinitats per aconseguir el seu permís.

Al solar de l'Almoina es troba la cruïlla entre les dos vies principals de la ciutat, el *cardo* i el *decumanus maximus*. Ací s'ha excavat un pou votiu fundacional que conté ofrenes de vaixel·la de procedència itàlica i restes d'animals noutats, d'un alt valor ritual ja que eren les primícies, els primers fruits de la terra. A banda d'aquest pou votiu, se n'han trobat d'altres, com el del carrer Roc Chabàs, prop de l'Almoina. També s'han descobert 5 urnes completes plenes de matèria orgànica, que possiblement eren presents d'aliments. Aquest tipus d'ofrenes es troben a Itàlia, no al món indígena iber, cosa que dóna a entendre que els primers habitants eren d'origen itàlic.

Una vegada tenien als déus del seu costat, es procedia a repartir el territori entre els colons i s'iniciaven les obres de construcció en un procés molt lent. En primer lloc s'instal·laven en tendes, després construïen cases provisionals de fang, i finalment edificaven el recinte emmurallat i les grans construccions de pedra.

Reconstrucció de la ciutat d'època republicana (Escrivà, Ribera i Vioque 2010).

Necròpolis

Al carrer de Quart s'ha trobat l'única necròpolis dels fundadors. Aquesta estava a extramurs del *Decumanus Maximus*, sobre una suau elevació del terreny. La cronologia de la necròpolis és molt ampla, del s. II a. C. fins al s. IV d. C., amb tres etapes diferenciades. La primera correspondria als anys inicials de la ciutat, i conté tant inhumacions com cremacions. La tradició romana era majoritàriament la incineració, mentre que les inhumacions estan relacionades amb els ritus funeraris de pobles samnites del centre i sud d'Itàlia, d'on provindrien els soldats que van fundar la ciutat⁶.

La ciutat

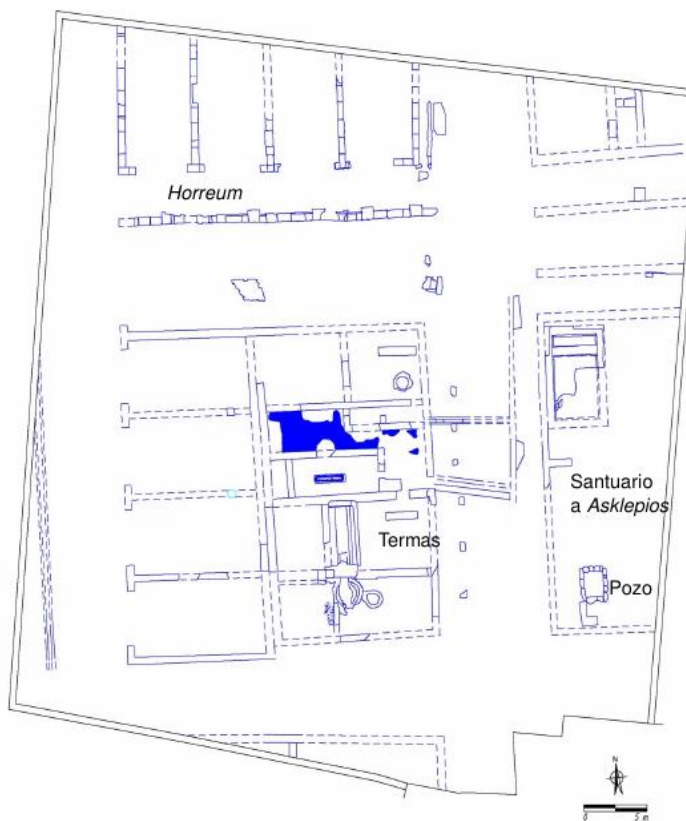
Valentia es va convertir en un centre comercial i de redistribució de productes que vindrien des d'Itàlia. Durant els primers anys de fundació, Roma alimentaria la població de Valentia, ja que la principal tasca d'aquests seria construir la ciutat i posar en marxa les activitats econòmiques. És molt probable que vengueren les àmfores buides als ibers, i per això s'ha trobat una gran quantitat de ceràmica d'aquesta època a poblats ibers, així com monedes de Valentia.

L'excavació més important que el Servei d'Investigació Arqueològica Municipal (SIAM) ha dut a terme és a l'Almoina, al costat de la Plaça de la Verge. És el lloc de major extensió i riquesa excavat de la ciutat romana. Té uns 2.500 m² (50x51 m), excavats des de 1985 fins 2005. S'han trobat diverses

⁶. Escrivà Chover, Isabel; Ribera i Lacomba, Albert; Vioque Hellín, José, 2010. "Guia del Centre Arqueològic de l'Almoina". València: Ajuntament de València, Delegació de Cultura.

estructures d'època republicana: la *Via Heraklea*, un santuari, unes termes, un *Horreum* i una construcció que podrien ser *Tabernae*.

L'edifici millor conegut és el de les termes. Són unes de les més antigues de la Península Ibèrica (l'altra està a Cabrera de Mar, Barcelona). Aquestes són diferents de les típiques termes d'època imperial. Tenien les instal·lacions mínimes per al seu funcionament. No disposaven de calefacció subterrània ni lateral, ni clavegueres per a eliminar l'aigua, i només tenien una piscina.

Edificis republicans excavats a l'Almoina (Escrivà, Ribera i Vioque 2010)

Es tracta d'un edifici de planta rectangular amb orientació nord-sud, compostat per un vestíbul, que donava accés a l'*apodyterium* (vestuari), el *tepidarium* (sala tèbia), el *caldarium* (sala calenta) i les latrines. A més, disposava del *prae-furnium* (sala del forn), una habitació amb un pou, i altres tres habitacions que podien estar destinades al servei.

El *prae-furnium* tenia un forn que calfava un dipòsit d'aigua i un xicotet *hypocaustum*, que és una càmera subterrània per la qual corria l'aire calent del forn i servia per a calfar les estàncies. En aquest cas només calfava la piscina del *caldarium*, que estava annex al *prae-furnium*.

El *caldarium* tenia un *alveus* (piscina calenta), que com ja hem dit es calfava mitjançant el forn contigu. A més, tenia un banc per a poder asseure's.

La sala que podria ser un *tepidarium* no disposa de piscina, simplement té un banc al centre, i possiblement estaria calfada per brasers i s'utilitzaria com a sala de massatges.

A la banda més septentrional de les termes s'ha trobat un pou que probablement serviria per a abastir les termes d'aigua.

Com hem dit abans, les termes no disposaven de clavegueram, així que per a poder evacuar l'aigua de la piscina, el sòl estava lleugerament inclinat cap a l'eixida, de manera que es poguera buidar l'aigua a terra i aquesta eixiria al carrer per la porta. A més, el sòl era impermeable i estava especialment dissenyat per a aguantar la humitat durant molta estona.⁷

Enfront de les termes s'ha trobat un santuari amb un gran pou monumental i una piscina d'aigua freda. El temple ha estat vinculat al culte d'Asclepi, déu de la medicina, per la troballa de dues inscripcions que fan referència a la deïtat. A més, l'abundància d'aigua del santuari pot tindre implicacions sacres, i s'ha pensat que potser les termes i el temple formarien part d'un circuit on a les primeres estaria la piscina calenta i al santuari la gelada, donant-li així propietats curatives al bany⁸. Aquest és l'únic edifici respectat durant la destrucció de la ciutat.

L'Horreum, un gran magatzem datat entorn a l'any 100 a. C., està construït amb una potent arquitectura de grans carreus de pedra tova provinents de Rocafort i Godella (de qualitat regular, la mateixa utilitzada per a la catedral de València). Ocupava una *insula* de cases sencera, entre els dos carrers principals i el fòrum (la plaça pública). Ací s'emmagatzemaria el cereal i altres productes, i garantia l'abastiment de la ciutat. Com ja hem dit, la ciutat seria un punt de redistribució de productes, i per a aquesta funció era important disposar d'un gran magatzem i d'un fort control de les riqueses de la ciutat.

⁷ Jordà Martín, Carmen; Ribera i Lacomba, Albert, 2010. "Las termas de la época romana republicana de l'Almoína (Valencia)". València: Ajuntament de València.

⁸ Escrivà Chover, Isabel; Ribera i Lacomba, Albert; Vioque Hellín, José, 2010. Guia del Centre Arqueològic de l'Almoína. València: Ajuntament de València, Delegació de Cultura.

Del Fòrum republicà només s'ha trobat una canalització a la part superior. A aquesta època seria auster, de terra premsada, amb una xicoteta claveguera.

La destrucció de Valentia

La resta de textos antics que fan referència a Valentia parlen de la seua destrucció l'any 75 a. C, en el context de la Guerra Civil, iniciada el 83 a. C. Durant aquesta es van enfrontar dues faccions del senat romà: per una banda, els *Optimates*, liderats per Corneli Sul·la; i per altra els *Populares*, amb Caius Marius al capdavant. Marius havia enviat al seu al·liat Quint Sertori com a governador a Hispània, i aquest va dur una important tasca de suport als *Populares* des de la província, posant de la seua banda a nombrosos grups indígenes i a les seues tropes itàliques.

Sertori va continuar la lluita a Hispània fins i tot després que acabara a la península Itàlica, i la ciutat de Valentia era un dels seus aliats. Però durant una campanya de Sertori al sud de la Península, el general Pompeu va atacar Valentia, que va caure i va ser arrasada per les tropes senatorials. S'han trobat nombroses restes arqueològiques de la destrucció de la ciutat. Com hem dit, l'únic edifici que va quedar en peu va ser el santuari, mentre la resta van ser cremats i enderrocats.

A l'Almoina es van trobar unes restes humanes que ens mostren l'execució dels presoners del bàndol vençut. Hi ha 14 cosos masculins, en edat militar, assassinats i esquarterats, trobats al Fòrum. Fins i tot s'ha trobat un cos empalat amb un *pilum* (llança). En acabar la matança es va incendiar la ciutat. Per aquest motiu s'han trobat els enderrocats dels edificis sense remodelacions posteriors, amb la qual cosa s'ha pogut fer una bona reconstrucció

Restes humanes trobades al Fòrum (Escrivà, Ribera i Vioque 2010).

dels edificis republicans que hi havia.

La ciutat va quedar totalment abandonada, excepte el santuari, que quedaria com a lloc de pas de la Via Augusta (antiga *Via Heraklea*). Valentia no va ser reconstruïda fins més de 70 anys després, ja a l'època de l'Emperador August ⁹.

BIBLIOGRAFIA

Escrivà Chover, Isabel; Ribera i Lacomba, Albert; Vioque Hellín, José, 2010. Guia del Centre Arqueològic de l'Almoina. València: Ajuntament de València, Delegació de Cultura.

Florus, Luci Anneu. "Epítome de la historia de Tito Livio." Introducció, traducció y notas de Gregorio Hinojo Andrés e Isabel Moreno Ferrero. Madrid : Gredos, 2000

Jordà Martin, Carmen; Ribera i Lacomba, Albert, 2010. "Las termas de la época romana republicana de l'Almoina (Valencia)". València: Ajuntament de València.

Ribera i Lacomba, Albert, 2007 (pubbl. 2008). "La primera topografia cristiana de Valencia (Hispania Carthaginensis)". Rivista di Archeologia Cristiana, Città del Vaticano, Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana.

Ribera i Lacomba, Albert, 2009. "La fundación de Valentia: un apendice de Italia y Campania en la Hispania del siglo II a. C." OEBALUS , Studi sulla

⁹ . Escrivà Chover, Isabel; Ribera i Lacomba, Albert; Vioque Hellín, José, 2010. Guia del Centre Arqueològic de l'Almoina. València: Ajuntament de València, Delegació de Cultura.